

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده حقوق
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: حقوق عمومی

عنوان:
بررسی مصادیق نقض امنیت خلوت به وسیله ضابطین دادگستری

استاد راهنما:
دکتر سید محمد هاشمی

استاد مشاور:
دکتر بیژن عباسی

نگارش:
محمدرضا کاظم زاده

پاییز ۱۳۹۲

چکیده

انسان دارای حقوقی ذاتی است . مجموعه ای از این حقوق را به نام حقوق بشر می شناسیم . یکی از حقوق ذاتی انسان را می توان حق بر خلوت دانست . خلوت بخشی از حریم خصوصی است که صاحب آن محدودیت های ویژه ای را برای حفظ آن می اندیشد . به نوعی خلوت ، خصوصی ترین بخش از زندگی خصوصی هر شخص است . متأسفانه این بخش از زندگی افراد به دلایل مختلف از سوی سایرین مورد جست و جو قرار می گیرد . گروه ها و افراد مختلف برای کسب اطلاع از اتفاقات و مسائل زندگی خصوصی سایرین به بهانه های مختلف و روش های متعدد متصل می شوند . یکی از این متجاوزان به خلوت و بر هم زندگان امنیت آن را می توان دولت ها دانست . در واقع دولت ها بزرگترین متجاوزان به خلوت هستند . دولت ها دلایل متعددی از جمله حفظ نظم عمومی و امنیت اجتماع را بهانه ها خود برای شکستن حریم خلوت افراد عنوان می کنند . در واقع نفع ظاهری عمومی را بر نفع خصوصی ترجیح می دهند . راه های متفاوتی برای تعرض به خلوت توسط دولت ها استفاده می شود . این سلب امنیت از خلوت توسط دولت، بیشتر توسط عوامل انسانی (ضابط) صورت می پذیرد . تعرض به خلوت در حوزه های مختلف اتفاق می افتد . تجاوز به حریم مسکن ، تجاوز به ابزار و لوازم شخصی ، تجاوز به افکار و ذهن ، تجاوز به عقاید ، و... را می توان مصادیق متعددی از نقض حریم خلوت دانست . حتی در انجام وظایف قانونی نیز بازوان اجرایی حکومت بدون توجه به حیطه وظایف و شرح اعمال متصوره ، دست به انجام اعمال بالاتر از قانون و اعمال امیال شخصی خود می زنند . این مسائل باعث شد که پژوهش صورت پذیرد . در این پژوهش ابتدا حوزه خلوت را بررسی نموده و سپس به بیان مصادیقی از آنچه تعرض به خلوت است ، پرداخته و در نهایت تضمینات حقوقی جهت جلوگیری از " نقض امنیت خلوت توسط ضابطین دادگستری" را بررسی کنیم .

واژگان کلیدی : خلوت ، حریم خصوصی ، تفتیش عقاید ، ضابط ، امنیت ، مسکن .

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
فصل اول : کلیات و مفاهیم	۹
مبحث اول : سیر تاریخی تبیین مفهوم حریم خصوصی	۱۲
گفتار اول : حریم خصوصی در گذر تاریخ	۱۴
گفتار دوم : تعاریف حریم خصوصی	۱۸
مبحث دوم : حریم خصوصی در آئینه قوانین	۲۷
گفتار اول : حریم خصوصی از دیدگاه حقوق بین الملل	۲۷
بند اول : معاهدات بین المللی	۲۷
بند دوم : حریم خصوصی در سطح کشورهای مختلف جهان	۳۳
گفتار دوم : حریم خصوصی از منظر حقوق داخلی (ایران)	۳۶
بند اول : از دیدگاه قرآن و فقه	۳۷
بند دوم : از منظر قانون اساسی	۴۴
مبحث سوم : خلوت	۵۳
گفتار اول : خلوت از منظر حقوق عمومی و حقوق شخصی	۶۰
بند اول : حریم خصوصی یا امنیت خلوت	۶۴
بند دوم : چیستی امنیت	۶۵
بند سوم : مصادیق خلوت	۷۰
گفتار دوم : تفتیش عقاید	۷۳

- بند اول : تفتیش عقاید در گذر تاریخ غرب ۷۷
- بند دوم : محنه ۸۳
- فصل دوم : تجاوز به خلوت ۹۱
- مبحث اول : عوامل و جلوه های تجاوز به خلوت ۹۸
- گفتار اول : عوامل تجاوز به خلوت ۹۸
- بند اول : دولت ها ۹۹
- بند دوم : رسانه ها ۱۰۱
- بند سوم : افراد ۱۰۴
- گفتار دوم : جلوه های تعرض به خلوت ۱۰۶
- مبحث دوم : تعرض به مسکن و پیوست های آن (فیزیکی) ۱۰۸
- گفتار اول : مسکن ۱۰۸
- بند اول : مسکن از دیدگاه قرآنی و فقهی ۱۱۱
- بند دوم : مسکن از دیدگاه قانون ۱۱۶
- گفتار دوم : پیوست های مسکن (رسانه های جمعی) ۱۲۰
- بند اول : سیر تاریخی محدودیت های رسانه ای ۱۲۲
- بند دوم : رسانه تصویری در آئینه قوانین ۱۲۴
- گفتار سوم : ایست بازرسی ۱۲۶
- بند اول : شبهه قانونی ۱۲۸
- بند دوم : نقد بخشنامه اجرائی و عملکرد دستگاه مربوط ۱۳۰
- بند سوم : حمایت قانونی ۱۳۳
- مبحث سوم : امنیت خلوت از منظر معنوی (فکری) ۱۳۵

- گفتار اول : خلوت ذهنی (تفتیش عقاید) ۱۳۵
- بند اول : تفتیش عقاید از منظر اسناد بین المللی ۱۳۶
- بند دوم : گذری بر قانون اساسی ایران ۱۴۰
- گفتار دوم : تفتیش عقاید از دریچه ای دیگر ۱۵۲
- بند اول : تفتیش عقاید از منظر آزادی اندیشه ۱۵۳
- بند دوم : تفتیش، تحدید یا تحمیل ؟ ۱۵۸
- بند سوم : خلوت ارتباطات ۱۶۲
- فصل سوم : امنیت خلوت و تحلیل آن در مفهوم حاکمیت قانون ۱۶۷
- مبحث اول : تضمینات حریم خلوت ۱۶۹
- گفتار اول : قواعد کلی حقوقی حامی حریم خلوت ۱۶۹
- بند اول : حاکمیت قانون ۱۶۹
- بند دوم : اصل مسئولیت ۱۷۳
- بند سوم : اصل پاسخگوئی ۱۷۶
- گفتار دوم : تضمینات حقوقی ۱۷۹
- مبحث دوم : ابزار انسانی دولت ها ۱۹۲
- گفتار اول : ضابط ۱۹۳
- بند اول : ضابط عام ۱۹۴
- بند دوم : ضابط خاص ۱۹۷
- گفتار دوم : مقامات خاص ضابط و وظایف آنها ۲۰۱
- بند اول : مقامات خاص در نقش ضابط ۲۰۱
- بند دوم : ضابطین نظامی ۲۰۶

۲۱۰.....	مبحث سوم : مسئولیت های قوای حاکم در حراست از خلوت
۲۱۱.....	گفتار اول : قوای سه گانه
۲۱۲.....	بند اول : قوه مجریه
۲۱۶.....	بند دوم : قوه مقننه
۲۲۳.....	بند سوم : قوه قضائیه
۲۲۷.....	گفتار دوم : سایر مراجع مرتبط
۲۳۱.....	نتیجه گیری
۲۴۰.....	منابع

مقدمه

انسان با به دنیا آمدن دارای حقوقی می شود. این حقوق از پیش بوده و در میان تمام انسان ها مشترکا خواهد ماند. در بیانی بین المللی به این حقوق، حقوق بشر می گویند. حقوقی عام که در میان ابنا بشر بصورت یکسان و مشترک، باید در دسترس باشد. حقوق بشر مجموعه ایی از حقوق حداقلی عام شمول انسان هاست که به مناسبات مختلف و به تحقیق، تمام بشر باید از آن استفاده کنند. مفهومی که از حقوق بشر به ذهن می رسد را می توان چنین تصور کرد که حقوق بشر، مجموعه ایی از حقوق انسان ها را در بر میگیرد که در برگزیده نیاز ها و امیال و آرزوهای بشری است. این حقوق در بعضی از موارد با حقوق عام و در نهایت با دولت به تقابل می رسد. « حقوق بشر در غلبه بر این تنش، کارکرد دیالکتیکی دارد. این حقوق برای آشتی دادن کارایی قدرت دولت و حمایت علیه قدرت همان دولت در نظر گرفته می شود. »^۱ در واقع حقوق بشر در نظر دارد کمترین نیازهای بشری را بر حکومت ها تحمیل کند یکی از مهم ترین این حقوق داشتن آزادی است. « آزادی عبارت است از حقی که به موجب آن افراد بشر بتوانند استعدادها و توانایی های طبیعی و خدادادی خود را به کار اندازند، مشروط به آنکه آسیب یا زیانی به دیگران وارد نسازند. »^۲ «از نظر فرانسوی ها آزادی یعنی انجام آن چیزهایی که قانون آنها را منع نمی کند. »^۳ البته در بیان موضوع آزادی ممکن است ایراداتی گرفته شود. عده ایی آزادی را نوعی مزاحمت برای سایرین تلقی می کنند و آزاد بودن افراد را به معنی رهایی از هر نوع قید و بند تفسیر می کنند. در پاسخ به این گروه باید گفت که آزادی سرحدی دارد که آن عدم مزاحمت برای سایرین و قدم برداشتن در حدودی معین (قانون) است. البته

^۱ - تاموشات ، کریستیان ، ترجمه ، شریفی طراز کوهی ، حسین ، حقوق بشر ، انتشارات میزان ، چاپ اول ۱۳۸۶ ، ص ۸۷

^۲ - هاشمی ، محمد ، حقوق بشر و آزادی های اساسی ، انتشارات میزان ، چاپ اول ، ۱۳۸۴ ، ص ۲۰۸

^۳ - غمامی ، محمد مهدی ، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران ، انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی ، تهران ۱۳۹۰ ، ص ۳۱۰

این تعریف از آزادی را می توان در میان جامعه و در حضور دیگران تعریف کرد و گرنه آزادی در محیط خصوصی، مانند بسیاری از تعاریف، رنگ جدیدی به خود می گیرد. « آزادی شخصی پایه و شالوده همه حقوق و آزادی ها است. »^۴

بیان مساله

یکی از حقوق متصوره برای انسان را می توان، حق بر داشتن خلوت دانست. محیط، زمان، افکار و یا حسی که شخص در آن به دور از هیاهوی اطراف و دغدغه های زندگی اجتماعی به زندگی می پردازد. خلوت را می توان بی آرایش ترین لحظات زندگی یک انسان دانست. متأسفانه این لحظات زیبا و صمیمی، به عناوین مختلف مورد کنجکاوی قرار می گیرد. گروه ها و دسته ها و افراد مختلفی، به بهانه های متفاوت، سعی در بر هم زدن خلوت افراد دارند. کنجکاوی و احساس نیاز به دانستن همه چیز برای جلوگیری از اتفاقات ناگوار و کسب آمادگی و رفع توطئه را می توان بهانه های گروه های مختلف در تعرض به این حریم دانست. « انسان به عنوان انسان، از یک سو استقلال فردی دارد و از سوی دیگر به اعتبار آن که در جامعه و در ارتباط با دیگران زندگی می کند موجودی اجتماعی است. این طبیعت دوگانه انسان از یک سو از هم جدا و از سوی دیگر چنان به هم آمیخته است که گریزی از جمع بین این دو ویژگی نیست و جامعه ناگزیر از پذیرش استقلال فردی وی و پایبندی به التزامات ناشی از این استقلال فردی است. »^۵ انسان موجودی است مدنی التبع. با این حال نیاز به داشتن خلوت، موضوعی است که قابل کتمان نیست. « واقعیت این است که اجتماع پذیری افراد، انسان ها را در کنار

^۴ - طباطبائی مومنی، منوچهر، آزادی های عمومی و حقوق بشر، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، تابستان ۱۳۸۲، ص ۳۹

^۵ - غلامی رکن آبادی، حمیده، حمایت از حریم خصوصی اشخاص در حقوق ایران، دانشگاه پیام نور مرکز تهران، مهر ۸۹، ص ۱

یکدیگر قرار می دهد و در این رابطه، استقلال فردی در مجاورت و تماس با زندگی اجتماعی از یک سو، انبوهی از ملازمه های متقابل ناشی از همبستگی و از سوی دیگر تعارضات فراوان منافع را به همراه می آورد. ^۶ « این مسئله که انسان در عین اجتماعی بودن نیازمند تنهایی و خلوت است سازنده مکاتبی در جهت اصالت فرد و اصالت جامعه و نزاع‌هایی از این دست گردیده است. اما در نهایت باید اذعان کرد که انسان موجودی مدنی با نیاز به تنهایی است. مجموعه حقوق متصوره برای انسان که در پس معاهدات و جلسات و همفکری های بین المللی حاصل شده است، داشتن حریمی خصوصی و خلوت بشری را تایید کرده است. «چیزی که مایه تعجب است این نیست که مقررات مربوط به حقوق بشر در منشور گنج‌انیده شده، بلکه بر عکس، این است که برای بشریت این قدر طول کشید تا اینکه علقه و رابطه موجوده بین حقوق بشر و سایر آرزوها و آمال بشر را بشناسد و تشخیص بدهد. لزوم حفظ صلح و امنیت بین المللی مگر برای این نیست که حق زندگی و آزادی و سعادت طلبی محفوظ بماند. ^۷ « حقوق بشر (که داشتن خلوت و حریم خصوصی یکی از مفاد آن است) موضوعی است که داعیه حفاظت از آن را دولت های بزرگ، در رسانه های جمعی و جوامع بشر دوستانه به نحوی غوغا سالارانه، دارند. ولی در واقع بزرگترین متعرضان به این حریم را دولت ها باید دانست .

اهمیت موضوع

حکومت (به معنی قوای عام حاکم بر سرزمین اعم از سه قوه) به منظور حفظ منافع و قدرت، و تحت تسلط قرار دادن افراد جامعه و کنترل جریان سازی های اجتماعی و سیاسی و

^۶ - محمدزاده زرج آبادی ، حسن ، حق امنیت افراد جامعه با توجه به اصول قانون اساسی و موازین حقوق بشر ، دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی ، تابستان ۱۳۸۷ ص ۱۸
^۷ - متین دفتری ، احمد ، حقوق بشر و حمایت بین المللی آن ، چاپخانه بهمن ، ۱۳۴۸ تهران ، ص ۹۲

فرهنگی، همواره در حال نفوذ، تعرض، و حمله به خلوت تک تک افراد جامعه است. این حرکت هم به صورت فیزیکی و هم به صورت معنوی در حال صورت گرفتن است. تلاش در به کرسی نشاندن عقاید مورد نظر حاکمیت، جست و جو و کنجکاوی در میان عقاید و نظرات شخصی، یکسان سازی نظرات و تفکرات جامعه، از بین بردن تفکرات جدید و متفاوت، تلاش در الگو سازی از مواضع مورد تایید، داشتن نگاهی امنیتی سیاسی به تمام مسائل، رصد اتفاقات خصوصی افراد جامعه، شنود به صورت تمام الگوهای متصوره و مسائلی از این دست، نشان از آن دارد که دولت ها حقوق بشر را تنها دست آویزی برای تثبیت قدرت حکومت بر انسان ها قرار داده اند. مسئله ایی که می توان در رفتار دولت مردان بوضوح شاهد بود.

می توان چنین واژه ای را بازگو کرد که از حقوق بشر بر ضد بشریت استفاده می شود. در این میان فراقانونی عمل کردن نیروهای قانونی که با حمایت نهاد های حکومتی صورت می پذیرد، تحدید بزرگی برای زندگی خصوصی و خلوت شهروندان است. اجرای قانون بهانه ای برای سرک کشیدن به زندگی خصوصی مردم شده است. تعیین تکلیف برای زندگی شخصی و لحظات خصوصی افراد و سعی در جهت بخشی خلوت شهروندان نتیجه ای جز بر هم زدن امنیت ذهنی و خلوت شهروندان و بی اعتمادی به نهاد حکومت را در بر ندارد.

عده ایی معتقدند که حریم خصوصی، همان خلوت، و خلوت همان حریم خصوصی است. ابتدا باید از آنان سوال کرد که تعریفشان از حریم خصوصی چیست؟ سوالی که تا کنون پاسخ عام شمول و متحدی را در میان صاحب نظران نداشته است. هر شخص و فکر و گروهی تعریف مجزایی را از حریم خصوصی داشته اند. عده ایی آن را به پهنای تمام حقوق دانسته و عده ایی آن را بسیار محدود داشته اند. پس این همانی خلوت و حریم خصوصی بدون داشتن موضعی روشن از تعریف حریم خصوصی ممکن نیست. به نظر نگارنده خلوت جزئی از حریم

خصوصی است، حریم خصوصی عام و خلوت خاص است یا به تعبیری خلوت جزئی از حریم خصوصی است که در این پژوهش به تفصیل به آن خواهیم پرداخت.

دولت را می توان شری مطلوب و در عین حال لازمه زندگی اجتماعی معاصر دانست. ولی این شری مطلوب نیز باید در حدودی تعریف شده به انجام وظایف خود بپردازد. تعرض به منافع دیگران و نادیده انگاشتن حقوق سایرین را می توان از صدمات وجود قدرتی به نام دولت دانست. با این تفاسیر نگارنده بر آن شد که وضعیت دولت در خلوت و زندگی خصوصی اعضای جامعه را مورد بررسی قرار دهد. در این میان مسائلی نیز به نظر آمد که نیازمند توضیح است. تا به امروز تعریف مشترکی از حریم خصوصی ارائه نشده است. به همین دلیل تصور مشخصی از حدود و تقسیم بندی های حریم خصوصی نیز در دست نیست. در این میان مفهوم خلوت، به عنوان یکی از اجزای حریم خصوصی نیز از نظر دور مانده است. سعی را بر آن داشتیم که خلوت را در بند تعریف بگنجانیم.

پیشینه پژوهش

البته تحقیقات و پایان نامه ها و مقالات و کتب متعددی در این حیطه نگاشته شده و مطالب مرتبطی نیز در سایر متون منتشره حقوقی آمده است که همگی از ارزش بالای علمی برخوردار بوده و راهگشا در مسیر انتخابی نگارنده بوده اند. در میان مقالات و پایان نامه ها، مطلب جدید و تازه ای منتشر نشده و همه به نوعی باز نشر مطالب سابق و به نوعی گردآوری داده های گذشته است. از این رو سعی بر آن شد که مطالبی که پیشتر توسط سایر محققین و اندیشمندان به مراتب بیشتری باز نشر شده بود را بصورت گذرا مد نظر قرار داده و با دیدگاهی تازه، به نگرش های متفاوت به موضوعات مطروحه بپردازیم و جدای از کلیشه های موجود، نگرشی نوین به این پهنه از علم حقوق داشته باشیم.

مشکلات پیش روی پژوهش

با توجه به موضوع این پایان نامه نیازمند آسیب شناسی رفتار ضابطین قضائی بودیم. به همین علت بر آن شدیم که با تهیه پرسش نامه هایی به پاسخی برای برخی از مسائل و سوالات دست پیدا کنیم. متأسفانه با پیگیری های صورت گرفته به مشکلات عدیده ایی از جمله مسائل امنیتی، سیاسی، بروکراسی و.... برخورد کردیم. توضیحا باید گفت تهیه نظر سنجی و پرسش نامه باید زیر نظر مسئولین نیروهای موضوع تحقیق و با نظر ایشان و در حیطه مد نظر آنها و کاملاً محدود و منتخب صورت می گرفت. در نهایت ممکن بود که نتیجه با واقعیت (همان گونه که آمار ها دچار آن هستند) انطباق نداشته باشد. به همین رو این بخش از کار را در چند خط و بر طبق مشاهدات شخصی نگارنده به انجام رساندم. همچنین دسترسی به قوانین و آئین نامه های داخلی و دستورالعمل های موجود در رابطه با وظایف ضابطین و نیروهای انتظامی به دلیل مسائل امنیتی ممکن نبود. به همین منظور با استفاده از منابع موجود، گزارشات، مصاحبه ها، مقالات، کتب و پایان نامه های موجود در این زمینه، و با جست و جو در میان کتابخانه و سایت های معتبر به گرد آوری مطالب و جمع بندی داده ها پرداختم. در حین انجام مراحل نگارش پژوهش نیز با تغییر قانون مجازات اسلامی مشکلاتی بر تطبیق قوانین ایجاد گردید و تطبیق مواد قانون مجازات سال ۱۳۷۵ با مصوبه جدید که در تاریخ اول اردیبهشت ۱۳۹۲ بود ، باعث ایجاد مشکلاتی در نگارش و غیر قابل استفاده شدن برخی از منابع و نهایتاً ایجاد تاخیر در جمع بندی پایان نامه گردید .

سوالات اصلی و فرعی

در این پژوهش بر آن شدیم به این سوال اصلی پاسخ دهیم که "محدوده و ماهیت وظایف محوله به نیروهای ضابط چیست؟" و همچنین پاسخگوی این سوالات فرعی باشیم که انتظارات از ضابطین در حدود قانون، با توانایی های این افراد و ضابطین مستخدم در حکومت همخوانی دارد؟ آیا وظایف ضابطین و توانمندی های لازم ایشان نیازمند بازنگری نیست؟

فرضیه

ایرادات موجود در عملکرد نیروهای ضابط ناشی از عدم آموزش صحیح و انتخاب نادرست افراد برای تصدی مناصب مهمی چون ضابط قضائی است. اهمال و سهل انگاری در انتخاب افراد نا آشنا به قوانین، بی توجهی به جایگاه اجتماعی محرزین این سمت و عدم وجود شرح وظایف دقیق و مشخص و همچنین نا آگاهی مردم و در یک کلام عدم آموزش و انتخاب نادرست موجب این وضعیت موجود است.

در نهایت امید است که در پایان این پژوهش پنجره ای جدید رو به دنیای خلوت گشوده شود و این راهی باشد برای آغاز دیدگاهی نوین.

ساماندهی پژوهش

این پژوهش به سه فصل تقسیم شده است. در فصل اول به بیان مفاهیم و کلیات پرداخته شده است. مباحثی از قبیل سیر تاریخی حریم خصوصی و دیدگاه جامعه بین الملل به حریم خصوصی و نگرش به خلوت و تعاریف و مصادیق خلوت و بیان تفاوت خلوت و حریم

خصوصی و همچنین بررسی تاریخی و مفهومی تفتیش عقاید از موضوعات سه مبحث و شش گفتار این فصل می باشند. فصل دوم به خلوت و تجاوز به آن و عوامل و جلوه های تجاوز به خلوت و تعرض به مسکن و پیوست های آن و بیان تعاریفی از منظر قرآن و فقه و قانون در رابطه با مسکن و همچنین بررسی قانونی ایست و بازرسی و در نهایت نگرش به خلوت معنوی و خلوت ارتباطات می پردازد. این فصل از سه مبحث و هفت گفتار و پانزده بند تشکیل شده است. فصل سوم به بیان تضمینات حریم خلوت و بیان قواعد و اصول کلی حریم خلوت و حمایت های اصول حقوقی و قوانین از خلوت و همچنین بیان وظایف ضابطین و بررسی حدود وظایف و جایگاه قانونی ایشان و مسئولیت قوای سه گانه و سایر سازمان های مربوطه در حمایت از خلوت در سه مبحث و شش گفتار می پردازیم.

فصل اول :

کلیات و مفاهیم

انسان همان مقدار که درک بیشتری دارد، رنج بیشتری می برد. ..

گالینه

انسان از بدو تولد دارای نیازهای متفاوتی است. دسته بندی های مختلفی از نیازها و خواسته های بشری صورت گرفته است. نیاز به خوراک، پوشاک، مسکن، ارتباط با هموع، امنیت، خانواده، و... را می توان نیازهایی دانست که همیشه، از زمان تولد تا هنگام مرگ همراه آدمی باقی می ماند. نیازهای اساسی ای که در منشورها و معاهده ها و کنوانسیون های جهانی، همیشه در نظر و مدار گفتگو قرار گرفته است. بعضی از این نیازها بصورت مادی و فیزیکی و برخی بصورت معنوی و متافیزیکی و برخی دارای ماهیتی دو گانه است. از دید گاهی دیگر برخی از این نیازها را می توان به ضروریات زندگی فردی و به دور از اجتماع بشر، و یا ضروریات زندگی اجتماعی بشری تقسیم کرد. برخی از این نیازها را به دلیل اهمیت ویژه ای که دارند، حق می نامند. « حریم خصوصی از جمله حقوقی است که انسانها به دلیل نیازهای شخصی از یک طرف به آن وابسته اند و از طرف دیگر به دلیل ضرورت زندگی جمعی مکلف اند این حق را نسبت به دیگران به رسمیت بشناسند »^۱ حریم خصوصی و امنیت خلوت در مفاهیم و واژه نگاری و تعاریف مختلف در اختلاطی کلاف گونه در هم پیچیده اند. با توجه به اذعان بزرگان علم حقوق در عدم دستیابی جامع و کامل از تعریف حریم خصوصی، این مهم، باعث تنیده شدن این کلاف سردرگمی به دور مفهوم خلوت نیز شده است. « یکی از مهم ترین حوزه های امنیت انسان امنیت خلوت انسان و امنیت هر آن چیزی است که ضمن تعلق به هر فرد، انسان در دسترسی دیگران به آن، قائل به نوعی محدودیت و حرمت با محوریت مسایل

^۱ - قاسمی، مرضیه، حریم خصوصی در اینترنت، مجله الکترونیکی ویستا، www.vista.ir/article/306071.

اختصاصی خود می‌شود. (حریم خصوصی)، حریمی است که افراد، دسترسی یکدیگر را به آن با طبقه‌بندی و ممنوعیت (نسبی یا مطلق) مبتنی بر نظریه امنیت خلوت، یا نظریه مصونیت (حق انسان نسبت به امور شخصی) یا نظریه مالکیت مواجه می‌سازند. البته برخی نیز حریم خصوصی را بر مبنای (حق نظارت بر افشای اطلاعات شخصی) در حقوق رم توجیه می‌کنند. ولی به هر حال فارغ از نظریه موسس، امروزه یک اجماع جهانی بر وجود حق (حریم خصوصی) برای انسان در تمامی کشورها و در سطح بین‌المللی به رسمیت شناخته شده است، گرچه در میزان و قلمروی آن هم هنوز هیچ هم‌آوایی خاصی وجود ندارد. ^۹ در این نوشته بر آنیم که بتوانیم در فصل ابتدایی و گفتارهای مربوط به آن، تعاریف حریم خصوصی و امنیت خلوت، معانی و واژه نگاری و خواستگاه کلمات را مرور کرده و تفکیکی از میان تعاریف مطرح شده از لحاظ حیطه مورد شمول این دو مفهوم به ظاهر یکسان داشته باشیم و بعد از تاریخ نگاری، مفاهیم مرتبط، بررسی برخی از نظریات مطرح شده در این زمینه، به فصل دوم این نوشته رهنمون گردیم. به طور قطع، با توجه به ظرفیت این اثر و ظرفیت های این حیطه، ارائه تمام تعاریف و نظریات مرتبط با مفاهیم عمیقی چون حریم خصوصی و امنیت خلوت در حوصله و توانایی این نوشته نیست، لذا دعوت می‌شود تا برای آگاهی بیشتر از مفاهیم این اثر ، به کتاب هایی که اساتید بزرگوار در این باب به نگارش در آورده اند مراجعه شود.

^۹ - غمامی ، محمد مهدی ، www.vekalatonline.ir

مبحث اول : سیر تاریخی تبیین مفهوم حریم خصوصی^{۱۰}

حریم خصوصی مفهومی است که در طول تاریخ همیشه وجود داشته است ؛ حریم خصوصی شامل حقوق فرد است. البته عده ایی بر این نظر هستند که این حق قابل تعمیم به جمعیت معلوم و مشخص نیز خواهد بود. محدودیتی که افراد در مقابل سایرین برای مواردی قرار می دهند تا آن موارد را از دیدرس سایرین دور نگه دارند. از ابتدای خلقت بشر همیشه مسائلی وجود داشته که ابنای بشر سعی در پنهان سازی آن داشته باشند. این پنهان سازی گاهی شامل مسائل اخلاقی و رفتاری، گاهی در حوزه اعمال خیر خواهانه، گاهی در برگیرنده مسائل جنسی، گاهی در جهت بنیان خانواده، و یا در مورد مسائل اقتصادی، و یا نظرات سیاسی و اجتماعی و هنری افراد قرار می گرفته است. امروزه با توجه به گسترش نمایه های مختلف زندگی و ایجاد شدن حیطه های تازه ای از زندگی بشری، این مسائل و مخفی کاری ها گسترش یافته اند. به همین ترتیب راه های تجسس در امور شخصی و مزاحمان در حریم خصوصی و متعرضان حریم خلوت نیز گسترش یافته اند. « حریم خصوصی را می توان یکی از بنیادی ترین و اساسی ترین حقوق بشری تلقی کرد که با شخصیت فرد ارتباط تنگاتنگی دارد. حق انسان به تنها بودن و با خود بودن^{۱۱}، به وسیله حقوق دیگران مورد احترام قرار گرفتن^{۱۲} و به دور از چشم و نگاه کنترل کننده دیگران و رها از تجسس و نفیثش دیگران زیستن^{۱۳} حقی است که لازمه یک شخصیت مستقل به شمار می آید و اساسا شخصیت انسان در پرتو این مفاهیم معنی می یابد.

«^{۱۴}

¹⁰ - Privacy Policy

¹¹ - The right to be left alone

¹² - The right to be treated with discretion or , to privacy

¹³ - The right to be keep ones private life secret

^{۱۴} - غلامی رکن آبادی ، حمیده ، حمایت از حریم خصوصی اشخاص در حقوق ایران ، دانشگاه پیام نور مرکز تهران ، مهر ۸۹ ، ص ۱

در پاسخ به آن دسته از کسانی که دلیل اشاره و پیگیری مسائلی گاه پیش پا افتاده (به زعم منتقدان مباحث حریم خصوصی) در مباحث حریم خصوصی، چیزی جز کارشکنی در کار دولت ها نمی دانند باید بیان داشت که، حوزه خصوصی زیربنای حوزه عمومی است. دولت، حریم عمومی است که بر شانه حریم خصوصی قرار دارد. « حریم خصوصی مفهومی سیال است که امروزه از جمله آزادی وجدان و اندیشه، کنترل بر جسم خود، داشتن خلوت و تنهایی، در منزل و مکان خصوصی، کنترل بر اطلاعات شخصی، رهایی از نظارت های سمعی و بصری دیگران، حمایت از حیثیت و اعتبار خود و حمایت در برابر تفتیش ها و تجسس ها و رهگیری ها را شامل می شود. ^{۱۵} » بنابراین حریم خصوصی قلمرو زندگی شخصی است. اشخاص سازنده اجتماع و دولت ها هستند. اگر اجزای سازنده یک کالبد بزرگ دارای نواقص و معایبی باشند و از کاستی هایی رنج ببرند، نمی توان از آن کالبد انتظار پیشرفت و ترقی و تعالی داشت. در واقع انرژی کالبد بزرگ (دولت) در ترمیم کاستی های موجود در میان اجزای خود به هدر خواهد رفت. در حریم خصوصی دو ساختار متفاوت و در امتداد هم وجود دارد. یکی ساختار فردی که وضعیت و فضای شخصی را مشخص می کند. دیگر ساختار عمومی که ترسیمی از حق عمومی و اجتماعی است. یعنی نفی هر یک به گونه ای زدودن تمامیت حالات انسانی است و اصل تعامل پایاپای این دو حق در حریم فردی و اجتماعی است. مفهوم حریم خصوصی در گذر زمان تحت تاثیر و تغییر قرار گرفته است. با پیشرفت دنیای امروزی و تاثیر غیر قابل انکار فناوری در زندگی بشر، مفهوم حریم خصوصی نسبت به گذشته وسیع تر و متفاوت تر گردیده است. فناوری به نوعی هم زندگی را راحت تر کرده هم شکستن حریم خصوصی افراد را توسط سایر اعضای جامعه، اعم از انسان ها و سازمان ها و حکومت ها را سهولت بخشیده است. با اضافه شدن دنیای مجازی به عرصه زندگی، به نوعی

^{۱۵} - انصاری، باقر، حقوق حریم خصوصی، انتشارات سمت، چاپ اول زمستان ۱۳۸۶، ص ۱۱

دنیایی مدرن رو به سوی انسان در گشوده است که در برخی از موارد مفاهیم و قوانین دنیای حقیقی، قابلیت تعمیم به آن را ندارد. از این رو مفهوم حریم خصوصی دچار تغییرات زیادی گردیده و دچار تحول گردیده است. حریم خصوصی مفهومی است زاده نوگرایی و تجدید نظر در روابط انسانی از یک طرف و مقاومت در برابر رفتارهای افراطی و قدرت مدارانه حکومتها از طرف دیگر. حریم خصوصی از یک دیدگاه برابر با تجدید و کاهش نفوذ حکومت در زندگی و روابط میان مردم و از دیدگاه دیگر مساوی آرمانهای بشر دوستانه و بطور خلاصه حقوق بشر می باشد. از منظری دیگر سپری حفاظتی برای نگه داری از آنچه که علاقه مند به گسترشش از حیطه شخصی نیستیم نیز می باشد.

گرچه حریم خصوصی در موارد بسیاری و در قوانین متعددی مغفول باقی مانده، ولی نمی توان منکر واقعیت و اهمیت موضوع این امر مهم حقوقی - اجتماعی شد. امری که در کشاکش میان فرد و اجتماع (از کوچکترین جامعه که خانواده باشد تا بزرگترین جوامع اعم از دولت کشور) همیشه وجود داشته و متأسفانه همیشه در این کشمکش، حریم خصوصی نادیده انگاشته شده است. ما در این بحث بر آنیم که بتوانیم علی رغم کاستی های موجود در حوزه تعریف حریم خصوصی، تعاریف موجود را بازخوانی کرده و معایب آنان را در حد توان مورد بررسی قرار دهیم. سپس مفاهیم و حوزه حریم خصوصی را به تفکیک بیان داشته و به بررسی مسائلی از قبیل جایگاه و طبقه بندی های موجود بپردازیم.

گفتار اول : حریم خصوصی در گذر تاریخ

افراد بشر دارای نوعی حق هستند و آن حق خلوت و داشتن حریمی خصوصی است. پذیرش و شناخت حریم خصوصی به عنوان یک حق، ریشه در تاریخ دارد. در انجیل، قوانین یهود و سوگند بقراط، از این حق سخن به میان آمده است.